

МОЛИТВОЮ ВРЯТОВАНІ

Зі сльозами зворушення повтаряли мої сестри Ірина й Лідія при нашій зустрічі після відходу більшовиків:

Це просто чудо, що ще живемо разом з нашим татом! Це тільки молитва могла вирвати нас з очевидної смерті й тортур, які нас ждали!..

Прихід більшовиків у Галичину, їхня влада в ній майже два роки і згодом відворот на схід позначилися кривавими слідами, - негідними людини душогубствами й вічнопам'ятною, наче для перестороги людству, жорстокістю. Вмивались кров'ю найкращих дітей України тюремні мури НКВД, просякла вона глибоко в рідну землю, застигала на недокінченому слові сціпенілих уст. Так воно було майже в усіх містах і містечках Галичини й поряд з іншими цю трагедію пережили тех мешканці містечка й околиць Перемишлян. Ось одна картина з цих трагічних днів, що їх пережили о. Єміліян Ковч з донями Іриною і Лідією, які й розказують:

Вже в початках червня 1941 року мешканці Перемишлян наче відчували непевність життя та важку надходячу грозу, яка всією жорстокістю скоро й ударила по нас усіх. У другу неділю червня, вийшовши після Служби Божої майже останні, бо стояли на переді у храмі, ми побачили, як немов під наказ енкаведисти, з допомогою тайних агентів, що пальцями показували, вихоплювали наших мужчин, скручували їм руки взад і скорою ходою вели в бік міста. Серед людей счинився крик, заколот, розпучливий плач. Ми не знали чи вертатись до церкви, чи тікати і так таки остовпіли на місці. Ніякими заходами не могла родина дізнатися, де арештовані і що з ними діється. Ходили самі, ходили зі своїм парохом і все було даремне, - за людьми слід пропав. В місті стало понуро, люди майже не виходили з хат.

Нагло серед тижня, впало кілька вистрілів біля Народного Дому і нашого - священничого. Була це ясна провокація, бо майже водночас звідкись взялася міліція і за хвилину повела наших людей, що тоді були в Народному Домі, до центру міста. Я, Лідка (розказує Ірка) та Стефа Макухова - якраз сиділи ми в тому часі на веранді нашого дому й завважили, що кілька міліціонерів ідуть у наш бік. Стефа перескочила балькон і побігла в сторону свого дому, а ми, вчепились руками нашого тата, який приляг був відпочити, втомлений останніми подіями, стали його благати, щоб тікав з нами, але часу до надуми не було. "Ось і вони", - скрикнув батько, побачивши крізь велике фронтове вікно кількох "енкаведистів", ущо вже переходили дорогу до резиденції, кинув на себе порохівник і ми вискочили бальконом та побігли щосили до саду, та не пощастило, - саме при кінці саду вже ждала на нас засідка НКВД і ми попали в їх руки. Голосним реготом і московською лайкою привітали вони нас, моментально схопили та вставили під деревами поруч себе. Тато шепнув: Моліться! - і молився так, ніби біля нього нікого не було, хоч до його горлянки енкаведист притиснув револьвер і став глумитись: "От тобі й батюшка, нічого не знає, тільки

2

молитву, молися, молися, може вона тобі щось допоможе, а ми "девушки", погуляємо, ви захороші, щоб тільки так у хмару---

Було їх кількох, не памятаю скільки, - каже Ірина, - один з них підсунувся до Лідки, розірвав блузку на її грудях і став вульгарними словами підлещуватися до неї, інший, зірвавши мені медалик, кинув його на землю, придоптав і вже не знаю, що говорив, бо я була близька божевілья...

І раптом - страшний рев "спадальних" німецьких літаків, розрив бомб, стріли з крісів, хтось з міліціонерів крикнув розбігтися й лягати. Ми з татом побігли в сусідний сад Баськи Бедрій і тут несподівано приляг біля нас теж один з тих наших міліціонерів, яких НКВД стягнули з сіл помагати їм у їх брудній роботі. В час поновного розриву бомби той же міліціонер підніс колючі дроти плота і шепнув: "Тікайте, бо вас чекають тортури!"..

Було ще кілька розривів, але за той час ми встигли хильцем перебігти сад сусідки, перейшли дорогу, - і тут ми розгубилися. Тато певний, що біжимо за ним, побіг до саду різника жиди Оклі, а ми в паніці ускочили в недалекий дім нашої колись шкільної подруги Бронки, прилягли в сінях і крізь шпарку у дверях завважили, як енкаведисти щось розмовляли з Оклем та бігом завернули у сторону міста. Пізніше ми дізналися, що це не був Оклі, а посторонній жид, якого заскочило бомбардування, - він розглядався за сховком і хоч бачив, куди пішов о. Ковч, сам не знав, як це сталося, що показав протилежний напрямок.

Наша подруга Бронка була заміжня за міліціонером НКВД, якого охрестив і звінчав з Бронкою наш тато. Побачивши нас у сінях, вона миттю пігнала мене й Лідку на піддашся дому. Вночі, коли вернувся з праці її чоловік, обидвое прийшли до нас, принесли нам дещо з їсти й там ми залишились переночувати, нічого не знаючи про дальшу долю нашого тата.

Знову ж тато, завваживши, що ми розбіглися в різні сторони, спинився у одній зі стаєн Оклі й вичікував нас. Як пізніше тато розказував, - це був для нього один з найважчих моментів у його житті. Кожна хвилина здавалася йому роком, насувались одна одної страшніші думки і здогади, включно з бестіяльським насиллям його дочок, і їх моральними та фізичними тортурами. В тих здогадах батько просто тратив, притомність, навіть кілька разів виходив зі сховку, щоб добровільно зголоситися до НКВД та цим звільнити своїх дітей від передбачуваного, - але наче щось постійно його здержувало. З такими думками поволі йшов у сторону родини Прибилів, щоб зв'язатися з ними. Коли переходив потічок і зустрів хлопчину, який поздоровив його, тато ще й пригадав собі, що енкаведист тримаючи при його горлянці револьвер, з питомим москалям сарказмом сказав, що на "весілля" з його донями запросять ще й "ксьондзиків" з гори (польський костел і резиденція якраз були на горі поблизу Прибилів), затримав хлопця і попросив його, щоб пішов, і то зараз, до польської резиденції і сказав отцям, що о. Ковч чекає їх у школі біля костьола. Пізніше тато довідався від тих отців, що як хлопчина прийшов до них, вони вже знали про погоню за татом

13

і вповні зрозуміли, що тато хотів їм сказати, - бо й справді НКВД прийшли по них ще тієї ж ночі та їх уже в резиденції не було. Тато йшов поволі, не мав уже ні сили, ні охоти скриватися. Не хотів теж входити в хату Прибилів і тільки переказав кимось Остапові, щоб той вийшов до нього. Пізніш Остап розказував, що ледве впросив нашого тата, щоб ще не здавався міліції, що вговорював що це й так не pomoже, а коли тато не згодився задержатися наніч у нього він, Остап, не повідомляючи нікого, щоб не наражувати господарів, зайшов з татом на стрих курника сусідки Ганни Шири, обіцявши при тому розшукувати Ірину і Лідку. Над цим курником тато перебув лиш одну ніч і туди, дізнавшись про все від Остапа, господарі подали йому теплий одяг та їду.

Цілий черговий день Остап, вештався по місті, кілька разів підходив до станиці НКВД, де вже був арештований його брат Богдан, і старався дізнатись хоч за що його ув'язнено розглядаючись при тому й за вісткою про обі доні отця. Вертаючись з таких розшуків, Остап пригадав Бронку, шкільну подругу Ірки і Лідки, і вступив до неї. Шойно після довшої розмови Бронка призналась, що вони обі в неї.

Увечері тогож дня Остап зв'язався з демком Широю, старшим братом у церкві, та перейшов до нього з татом, повідомляючи його про те, де його обидві доні. Тато невимовно зрадив, каже Остап, навіть захотів щось з'їсти, бо до того часу й не думав про те, і не покидав думки добровільно зголоситися на НКВД, щоб за ціну свого життя звільнити своїх дітей.

Чергового дня Остап запевнив батька уже через Демка, що обі доні прийдуть небаром до його сховку, а сам уже не приходив бо й батько знавши про розшуки за ним і погрозу НКВД, що хто переховує о. Ковча і його доньок, буде розстріляний, а хто вкаже місце, де вони, дістане 5 тисяч карбованців у нагороду. Він теж намагався залишити свій сховок у Демка, але Демко впросив батька залишитися, мовляв, вже роками не працюю у своїй столярні і про це знають усі сусіди, а їжу потайки підсувала батькові його доня Марія, заміжня за Гриця Гішинського. Були це люди, яким можна було довіряти. Демко ніяк не хотів залишити свого душпастиря без допомоги, бо широко вірив, що Бог в особливий спосіб опікується ним. Це сталося зокрема після того, як НКВД, влетівши з гончим псом на його подвір'я, від чого він просто оstownпів та мало що не крикнув - "Ого, всім нам кінець!" - і в тім же моменті пес несамовито заскавулів, скрутився, мало не вивернув міліціонера, який мав його на ланцюгу і тих, що були біля нього й завернувся бігом у сторону станиці НКВД.

Обі мої сестри переночували ще одну ніч у подруги Бронки і чергового дня, передягнувшись у сільських дівчат (про що подбала Бронка), спокійно, серед білого дня босоніж перейшли потічок та, йдучи за його руслом, теж подвір'я і сад родини Близнюків, далі долиною пасовиська Кута і городами вкінці шшсливо дісталися до означеного Остапом сховку батька. Радість, смуток і потрясаюча тривога ясными сльозами змивали зустріч батька і його донь, але й водночас опромінювали їх серця надійною райдугою на краще, - дарма,

4

що кожна хвилина здавалась їм роком, кожний гуркіт на недалекій дорозі викликавав нерву й подвоював биття наболілих і перевтомлених сердець.

Серед таких настроїв проминули три ночі і два дні. Батько, як міг, розраджував нас у час безперервних налетів, коли на наші голови злітав порох тріски й усячина, накривав нас своїм плащем мовляв щоб наші "фризури" не втратили форми. А ми були вже тиждень не чесані, не миті та брудні і сам батько наш очорнів, вихуд, зовсім посивів і заріс, - при зустрічі ми майже не пізнали його і він навіть наміть завагався був, чи це справді прийшли до нього його доні.

У той час у місті події швидко мінялися. Німці то підходили в місто, то згову ніби здержувалися. Двох перших вояків, які вїхали в місто на мотоциклах, большевики розстріляли під залізничним мостом. Було це першого липня 1941 року біля полудня, а вже коло третьої німці ввійшли в Перемишляни. З приходом німецьких вояків родини арештованих зразу кинулися на поліційну станицю НКВД розшукувати рідних, інші, дізнавшись де перебуває їх душпастир, побігли до його криївки. Побачивши людей, що прийшли з вісткою про втечу большевиків, нашої радості не було кінця, ми цілували батька, обнімали кожного, кого бачили, сміялися і плакали водночас. Люди тиснулися до батька, клякали цілуючи його в руки, але батька, нажаль, не тішила вістка, що зроджувала нашу радість і холодною водою облив нас усіх, сказавши досить гостро не надто радіти і радше бути обережними, бо на місце одного "добродія" приходять другий, - тільки гузики в мундурах змінилися. Обі сестри казали, що їм було дуже прикро, а то й боляче в такій радості, почути прикрі слова батька, бо вони, молоді, були певні, що з приходом німців прийде й воля Україні. На жаль і не довго треба було ждати на те, щобі сказане батьком справдилося. Була дальша хвилина мовчанки - й усі подалися в напрямі церкви.

Йдучи головною дорогою у місто, наш гурт щораз збільшувався, чоловіки просто сплітали руки й несли батька. Так ми ввійшли до церкви, було нас уже стільки, що церква не вмещувала. Батько прилякнув біля престолу і став молитися "Отче наш...", люди підхопили й уже всі вголос молилися разом, а коли замість "Богородице Діво" батько почав співати "Під Твою милість..." - розказували Лідка й Ірка, - то це вже не було співу а під цю мелодію один голосний плач, бо якраз у той час хтось півголосом прошептав: "Вони всі помордовані...". Почув це теж батько й миттю, після молитви, з усіма, хто був у церкві та біля неї, громада швидко, як могла поспішила у сторону тюрми.

Людська мова немає ще вислову, щоб нею передати жах, з яким ми, - казали сестри, - зустрілись:

Ті, що пішли шукати за рідними на станицю НКВД, зразу немогли нікого й нічого особливого побачити, аж пес Дуні Сениці став ненадібно скавуліти та порпати землю на городі біля покиненої станиці. Люди побігли шодуха туди, - мати Дуня пізнала чобіт сина, що його тягнув їх пес. Місце, набите окошеною трвою, а навіть тут і там засаджене кущами, стали розкопувати...

5

Діставши лопати від сусідніх мешканців, приявні вкопувалися все глибше і далше, - врешті стали витягати один за одним помордованих. Голос розпуки застрягав у матерів, братів, сестер. Вкопали 39 жертв та склали одну поруч одної. З тих, що ми їх ближче знали, розказують сестри, були Дуньо Сениця - в нього були вибрані очі, Трофим'як Йосиф мав розколений череп голови, Богдан Прибила - зламану ший і руку, Шлюбик з Боршева - відрізаний ніс і вуха. Були й інші, ще драстичніші вияви бестіяльського душогубства, між іншими чотирьома братами Фуглевичами, що залишили матір, жінок і багато нелітніх дітей, з Гейком - чоловіком нашої подруги Стефи Бойчук, яка очікувала народин своєї першої дитинки - і ще інші й інші, між ними й 52 літній о. Олексій Боднар, парох сусіднього села Боршева.

Помордовані потрясли очевидців і вони стали горнутись до свого душпастиря, як осиротілі діти до батька, що наче воскрес з ряду розложених жертв. Вони підходили до нас, обнімали, цілували в голови, питаючи й розказуючи одні одним здогадні причини і дороги нашого врятування, але ми обі, - я, каже Ірка і Лідка добре знали, що самотнім, що нас могло врятувати з тієї трагічної і безвиглядної ситуації, в якій ми були дуже близькі смерті та лежати поруч викопаних жертв, була молитва нашого найдорожчого тата.